

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ)

FORMATION OF LANGUAGE COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS (PHRASEOLOGICAL LEVEL)

У статті висвітлено питання формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на рівні фразеології в межах закладу вищої освіти. Наголошено на тому, що якісна лінгвістична підготовка та фахове володіння літературною мовою є обов'язковими умовами професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, який закладатиме ключові компетентності здобувачів початкової освіти. Відзначено, що нині пріоритетним завданням вищої школи у процесі викладання дисциплін мовного циклу є формування такої мовної особистості, яка б відзначалася свідомим ставленням до рідної мови, високою культурою спілкування та мотивацією до освіти в лінгвістичній галузі. Зацентровано на тому, що набуває актуальності проблема формування національно свідомої особистості. З'ясовано, що до ефективних засобів формування національної свідомості належать і фразеологізми.

Порушено проблему скочення кредитів та обсягу аудиторних годин із мовних дисциплін на спеціальності «Початкова освіта». У межах дослідження зроблено висновки про те, що нині у практиці роботи спостерігаємо значну прогалину між сучасними вимогами до мовної освіти молодших школярів та рівнем професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Уважаємо, що використання сучасних педагогічних технологій у поєднанні із традиційними методами та прийомами навчання забезпечить ідеальну основу для вивчення фразеологічного матеріалу у вищій школі. Тому досліджено та висвітлено інноваційні технології вивчення фразеології, які будуть ефективними в сучасних педагогічних реаліях освітнього простору вищої школи. Це застосування технології проблемного навчання, технології концентрованого навчання, інтерактивні технології, технології науково-дослідної діяльності студентів, технологія контролю й атестації. Наголошено, що не втрачають актуальності як традиційні форми організації навчального процесу (лекції та практичні заняття), так і індивідуальні, групові. Проте особливої актуальності останнім часом набувають диференційне навчання студентів, відеонавчання, аудіонавчання, дистанційне навчання.

Ключові слова: професійна освіта, якість освіти, мовна компетентність, фразеологічний матеріал, майбутній учитель, початкова школа.

The formation of language competence of future primary school teachers at the level of phraseology within the institution of higher education is highlighted in the article. High-quality linguistic training and professional knowledge of the literary language is a prerequisite for the professional competence of the future primary school teacher, who will lay down the key competencies of primary school students. Nowadays the priority task of higher education in the teaching of language cycle disciplines is the formation of such a language personality, which would be marked by a conscious attitude to the native language, high culture of communication and motivation for education in linguistics. The problem of forming a nationally conscious personality is important. It has been found that phraseology is one of the effective means of forming national consciousness.

The problem of reduction of teaching hours and the amount of classroom hours in language disciplines in the specialty "Primary Education" was raised. The study concludes that currently in practice we see a significant gap between the current requirements for language education of primary school students and the level of professional training of future primary school teachers. We believe that the use of modern pedagogical technologies in combination with traditional teaching methods and techniques will provide an ideal basis for the study of phraseological material in higher education. Therefore, innovative technologies of studying phraseology that will be effective in modern pedagogical realities of the educational space of higher education are researched and covered. In particular, it is the application of problem-based learning technology, concentrated learning technology, interactive technologies, technologies of research activities of students, technology of control and certification. Traditional, individual and group forms of organization of the educational process (lectures and practical classes) do not lose their relevance. However, differential student learning, video learning, audio learning, and distance learning are really actual today.

Key words: professional education, quality of education, language competence, phraseological material, future teacher, primary school.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/41/1.16>

Білявська Т.М.,

канд. філол. наук,

доцент кафедри початкової освіти

Миколаївського національного

університету імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Не викликає заперечень теза про те, що на сучасному етапі відбувається оновлення змісту освіти [5]. Зокрема, упроваджено концепцію «Нова українська школа». Відповідно постає питання про рівень освіти сучасного вчителя. Варто зазначити, що насамперед посилюється увага до мовної освіти вчителів. Особливої актуальності це питання набуває в контексті професійної

підготовки майбутніх учителів початкової школи, які закладатимуть основи мовних знань майбутнього покоління. Водночас набуває актуальності проблема формування національно свідомої особистості. А це означає, що в межах навчального процесу закладів вищої освіти постає питання не тільки про надання теоретичного матеріалу з основних розділів сучасної української літературної мови, а й про формування національно свідомої

особистості, яка здатна професійно користуватися мовними засобами. До засобів формування національної свідомості належать і фразеологізми. Адже українська фразеологія віддзеркалює історію українського народу, особливості побуту, родинні стосунки, виробничу діяльність, заняття людей, звичаї, вірування, висвітлює своєрідність рослинного та тваринного світу тощо. Тому ґрунтовне вивчення фразеології у вищій школі є важливою умовою формування мовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на фразеологічному рівні варто вивчати в декількох аспектах, а саме в педагогічному, лінгвістичному та лінгводидактичному. У цьому контексті актуальними видаються дослідження із проблеми компетентнісного підходу в освіті (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Савченко, О. Пометун, Л. Овчарук, Н. Хомський, А. Хуторський та інші). Проблему реалізації формування мовної компетентності у вищій школі висвітлено у працях українських лінгводидактів (О. Біляєва, М. Пентиліук, К. Климова й інші). Однак у межах нашого дослідження особливої ваги набувають розвідки українських лінгвістів (М. Демський, О. Демська-Кульчицька, Л. Скрипник, Г. Удовиченко, В. Ужченко). Варто зазначити, що кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризуються вивченням фразеологізмів в аспекті нових мовознавчих напрямів: комунікативно-функціонального, етнолінгвістичного, лінгвокультурологічного, когнітивно-ономасіологічного (Н. Венжинович, В. Жайворонок, М. Жуйкова, Н. Колесник, Л. Савченко, О. Селіванова й інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зауважимо, що питання вивчення фразеологізмів у початковій та середній школі постійно перебуває в центрі уваги та висвітлено в наукових розвідках вітчизняних лінгводидактів. Маємо значну кількість досліджень щодо вивчення розділу «Фразеологія» у контексті професійної підготовки вчителів-філологів. Аналіз наукової літератури доводить, що є низка сучасних досліджень щодо професійної мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Однак ґрунтовних наукових розвідок, які порушують проблему формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи саме на рівні фразеології, у край мало.

Мета статті – дослідити проблему формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на рівні фразеології; висвітлити ефективні інноваційні технології вивчення фразеології в межах освітнього процесу вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Однією із проблем сучасної лінгводидактики є пошук нових шляхів та засобів підвищення ефективності

вивчення фразеології у вищій школі. Особливої актуальності це питання набуває саме в контексті мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Однак варто наголосити на тому, що нині спостерігаємо деякі суперечності. Сучасні реалії засвідчують, що відбулося значне скорочення кредитів, а відповідно й аудиторних годин із дисципліни «Сучасна українська літературна мова», у межах вивчення якої передбачено роботу з теми «Фразеологія». Проте саме в межах цього розділу відбувається засвоєння теоретичних відомостей із теми (поняття про фразеологізми, класифікацію фразеологізмів тощо) та формування практичної здатності студентів (уміння визначати фразеологізми в тексті, добирати фразеологізми з певним значенням, добирати фразеологізми із синонімічними й антонімічними відношеннями між ними, визначати джерела фразеологізмів, користуватися фразеологічними словниками). Водночас саме в межах зазначеного курсу відбувається фахова мовна підготовка майбутніх учителів та формування національно свідомої особистості, яка повинна відповідати сучасним вимогам суспільства. Тобто згідно із сучасними вимогами до мовної освіти молодших школярів майбутні вчителі початкової школи повинні у процесі роботи збагачувати словниковий запас учнів фразеологізмами, підвищувати культуру мовлення молодших школярів, формувати в них комунікативно необхідні фразеологічні вміння та навички.

Отже, обмежена кількість аудиторних годин не дає можливості поглиблювати знання та вдосконалювати практичні вміння з теми «Фразеологія». Водночас ця ситуація спонукає до пошуку таких педагогічних технологій, які будуть ефективними в сучасних педагогічних реаліях освітнього простору вищої школи [2].

На нашу думку, використання сучасних педагогічних технологій у поєднанні із традиційними методами та прийомами навчання забезпечить ідеальну основу для вивчення фразеологічного матеріалу у вищій школі. Саме застосування різних форм і технологій навчання надасть можливість більш ґрунтовно ознайомитись із теоретичним матеріалом і опанувати його, дібрати ефективні методи саме для вивчення конкретної теми, а також застосувати ті прийоми роботи та засоби навчання, які будуть відповідати рівневі знань студентів. У цьому контексті важливими є як традиційні форми організації навчального процесу (лекції та практичні заняття), так і індивідуальні, групові. Не втрачає водночас значущості й диференційне навчання студентів. Однак особливої актуальності останнім часом набувають відеонавчання, аудіонавчання, дистанційне навчання.

Процес вивчення фразеологічного матеріалу у вищій школі передбачає дві складові частини: теоретичну та практичну. У межах вивчення

теоретичного блоку матеріалу відповідно до навчальної та робочої програм курсу студентам надають такі відомості, як: історія виникнення фразеології як розділу мовознавства; учені-лінгвісти, які досліджували фразеологію; взаємозв'язок фразеології з лексикологією та лексикографією; основні поняття з теми: «фразеологія», «фразеологізм» («фразема», «фразеологічна одиниця», «стійкі словосполучення»); класифікація фразеологізмів, частиномовна характеристика фразем, системні відношення між фраземами (фраземи-синоніми, фраземи-антоніми, фраземи-омоніми, фраземи-пароніми).

Ефективним, на нашу думку, у процесі вивчення теоретичного матеріалу видається застосування технології проблемного навчання, яка передбачає: наявність проблемної ситуації, визначення проблеми, наявність проблемного запитання, проблемного завдання. Варто зазначити, що метод проблемного викладу матеріалу є актуальним переважно на лекційних заняттях. Суть цього методу полягає у створенні проблемної ситуації, її аналізі, виявленні суперечностей, визначенні проблеми та способів її розв'язання, висуненні гіпотез, обґрунтуванні їх. Так, у межах викладу фразеологічному матеріалу викладач може поставити низку проблемних запитань: Що є основою для творення фразем у нашій мові? Яким чином до нашої мови потраплять фраземи з інших мов? З якої мови перейшло найбільше фразем до української?

У межах роботи з теоретичним матеріалом можна використовувати технологію концентрованого навчання, яка передбачає ґрунтовне вивчення розділу завдяки об'єднанню матеріалу в блоки), інтерактивні технології, (інтерактивна лекція, робота з відео- і аудіоматеріалами, «студент у ролі викладача», «кожен навчає кожного»).

Для глибшого та більш свідомого засвоєння теоретичного матеріалу важливим видається застосування методу проєктів, який віддзеркалює диференційний, індивідуально-творчий і активнісний підходи в навчанні. Проєкт може мати пошуковий, творчий (креативний) та прогностичний характер. Під час застосування проєктного методу варто враховувати інтереси та побажання учасників. Оскільки студенти або група студентів виконують проєкти самостійно, то цей метод забезпечуватиме сприятливі умови для формування партнерських стосунків між виконавцями проєкту та викладачем. Темі проєктів для студентів можуть бути такими: «Фразеологізми-синоніми в українській мові», «Фразеологізми-антоніми в українській мові», «Фразеологізми-омоніми в українській мові», «Фразеологізми-пароніми в українській мові».

Практична робота із цієї теми повинна бути спрямована на усвідомлення важливості знань

фразеологічного матеріалу в майбутній професії; на активізацію та поповнення фразеологічного запасу студентів; формування здатності використовувати фразеологізми у своєму мовленні й у процесі професійної діяльності в початковій школі. Так, на заняттях практичного характеру доречно використати технологію критичного мислення або технологію мозкового штурму (зворотний мозковий штурм, подвійний мозковий штурм, конференція ідей, метод кейсів). Також ефективно, на нашу думку, використання методу «Асоціативний куцц». На дошці малюють коло, у центрі якого записують фразеологізм. Студентам пропонують назвати синоніми й асоціативні слова, пов'язані із цим фразеологізмом. Після того, як усі асоціації будуть зазначені, студенти обирають три найхарактерніші з них, з якими і триває робота.

Також важливе у вищій школі використання технології науково-дослідної діяльності студентів. У цьому контексті варто запропонувати такі завдання: 1. Дослідити творчість сучасних письменників (Л. Костенко, М. Матіос, Люко Дашвар, О. Забужко). Виписати 10 фразеологізмів, розкрити їхнє значення, визначити мету вживання, побудувати з ними речення. 2. Записати 10 фразеологізмів із мовлення політичних діячів, розкрити їхнє значення, визначити мету вживання, побудувати з ними речення. 3. Записати 10 фразеологізмів, джерелом походження яких є твори І. Франка, Лесі Українки. Розкрити їхній зміст. Дібрати сучасні відповідники. 4. Записати 10 фразеологізмів, які віддзеркалюють характер родинних стосунків, та 5 фразеологізмів, які вживають у вашому родинному колі. Розкрити їхній зміст.

Ефективними також, на наш погляд, у процесі практичної роботи є такі завдання: 1. Визначте, які з наведених словосполучень є фраземою. 2. Визначте, які словосполучення не є фраземою. 3. Визначте значення фразем. 4. Розподіліть фраземи за їхньою частиномовною належністю. 5. Доберіть антоніми до фразем. 6. Доповніть фраземи паронімічними парами. 7. Визначте, які із фразем не утворюють омонімічної пари. 8. Визначте, які із фразем є багатозначними. 9. Складіть речення із фраземами *вільна птаха, гострий на язик, не ликом шитий*. З'ясуйте їхню стилістичну функцію.

Особливої уваги у процесі вивчення розділу «Фразеологія» потребує робота з лексикографічним джерелами. Тут ефективним буде запропонувати студентам створити презентації, які міститимуть відомості про фразеологічні словники української мови, їхніх укладачів, роки видання. У цьому контексті варто запропонувати такі завдання: 1. З'ясуйте, у чому полягає відмінність між загальномовними та фразеологічними словниками. 2. За фразеологічним словником доберіть фраземи-синоніми до дієслів *жити, говорити*,

ледарювати [7]. 3. За фразеологічним словником з'ясуйте всі значення багатозначних фразем. 4. За допомогою російсько-українського словника доберіть до російських фразем українські відповідники.

У процесі вивчення цього матеріалу не втрачає актуальності технологія контролю й атестації. Уважаємо за необхідне підкреслити, що важливо застосовувати такі види контролю системно й обґрунтовано (маємо на увазі письмовий і усний контроль, фронтальний та індивідуальний, а також вибірковий, підсумковий та поточний контроль). Тут варто зауважити, що нині у вищих навчальних закладах віддають перевагу такому виду перевірки знань, як тестування. Не викликає заперечень твердження, що це один з ефективних методів роботи зі студентами. Важливим у цьому контексті видається застосування різнорівневих тестів.

Висновки. Отже, дослідження питання формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на рівні фразеології засвідчило, що у практиці роботи спостерігаємо значну прогалину між сучасними вимогами до мовної освіти молодших школярів та рівнем професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. На нашу думку, насамперед це пов'язано зі скороченням кредитів і аудиторних годин. Зазначимо, що майбутньому вчителю початкової школи необхідна нова, якісна мовна підготовка, у результаті якої він буде здатен ефективно працювати в умовах сучасної школи. Адже нині не досить вивчати

матеріал про фразеологічні одиниці, а потрібно вміти влучно їх використовувати у своєму мовленні, фахово передати свої знання і навички учням у межах початкової школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бистрова О. Теоретичні основи навчання фразеології в національній школі. Москва : Педагогіка, 1985. 136 с.
2. Бистрова Ю. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 27–33.
3. Буряк П. Робота над фразеологізмами. *Початкова школа*. 2000. № 4. С. 11–14.
4. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ : К.І.С., 2004. С. 66–72.
5. Рашкевич Ю. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
6. Савченко Л. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
7. Словник фразеологізмів української мови / уклад. : В. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.
8. Янчук Н. Програма експериментального слова і фразеологізму в аспекті функціонально-комунікативного вивчення мови. *Українська мова і література у школі*. 2004. № 3. С. 14–17.